

ספרותית הטבועה בחותמו של המיטאריאליזם. בדרך אחרת מגיע אליו יצחק אורן: ההתנצחות בין קודש לחול, חידושי הצורה בסיפורת ובשירה, הם המעלים אותו לדרך המלך של המיטאריאליזם. פריצת המוסכמות הספרותיים נעשית במגמה בדינמית-אסתטית וקשורה לכמיהתו המיסטית-המיטאפיזית.

בסיפורי יצחק אורפז מצויים גונים רבים של מיטאריאליזם, שסימניו עירבוב-תחומים בין אדם לחיה, תבנית בדינמית, "ההדגשה של הנמוך", והשפעות מסויגות של אלבר קאמי. אצל ישראל אלירו קיימים המוטיבים של דעיכה ומוות, העצמת הגורל והעמדתו כספירת-על. במלת-החותם "מראות", בסיפורי אהרן אפלפלד, שמשמעות רבות מתלוות אליה, רואה ה. ברזל ציון-דרך מיטאריאליסטי מובהק-הקשור, כמוכּוּן, בחוויות השואה שחזה אפלפלד מבשרו. על מאבקיו של א. ב. יהושע כותב ברזל כי הם, אמנם, במישור הסוציולוגי-הרוחני או הפסיכולוגי הקולקטיבי, אך ניגודיו עוטים "מעטה סיפורי מועצם גבוה, הרומז לקודש ואף לקודש-הקדשים". א. ב. יהושע מחדש דרך-הבעה מיטאריאליסטית בעלת צביון המיוחד לו בלבד.

י. פ.

לוויה בצהריים

שירטוטים ראשונים לעולמו הסיפורי של ישעיהו קורן וללשונו המיוחדת נמצאו בסיפוריו, שרובם נתפרסמו ב"קשת" ונקבצו אחר-כך בספרו "מכתב בחולות" (הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1967). ברומן שלו "לוויה בצהריים" מגיע קורן לגיבוש הנראה לנו נדיר בפרוזה הנכתבת בארץ הזאת.

עולמו של הרומן הוא אותה מושבה קטנה בשרון שהיתה הרקע לכמה מן הסיפורים; המושבה השרויה בזמן פנימי משלה, שרק בקצוות אחדים שלה היא מחוברת אל הזמן

סוף שביקום" מתוך תחושה ודאית "שחיי המעשה בלבד רחוקים ממיצוי החוויה האנושית כולה".

אך זכות האבהות על המיטאריאליזם בספרות העברית שמורה לש. י. עגנון. בשבעים הפנים של סיפוריו אפשר לגלות אמונה וכפירה ומבוכה. ראשיתו באמונה המסורתית, שהיתה שלמה ומושלמת וללא בקיעים. אך כוחו הגדול של הסופר הפליג ממנה, וכבר פסק ד"ר קורצווייל הלכה כי האמת של עגנון אמנותית היא ולא אמנותית. שרשיו המסורתיים של עגנון העמיקו לתחומי ההלכה והאגדה, הקבלה, תורת-המוסר והחסידות. ד"ר ברזל רואה דמיון מפתיע בנוסחות הבעה של התורן ומלוויל ושל עגנון, כי שלש-תם שאבו ממקורות מקודשים הפועלים במסורת היהודית והנוצרית, עגנון מספר מעשיות, שבהם מצטרף הפלא למציאות והדמיון לעדות. הסיפורים אינם פשוטים כלל ככל שהם נראים, ומעשה-המרכבה שלהם מפגיש שמיים וארץ. הדפוסים ההגותיים וצורת ההבעה מן העבר של ביצ'וץ אינם אלא מסד ועליו מקים הסופר את הנדבכים, שהנמוכים בהם קרובים לקרקע והעליונים לשמיים.

השפעתו של עגנון על סופרי ישראל גדולה ביותר, וכשאנו מצרפים אליה את השפעתם של קפקא וקאמי רואים אנו מה-גדולה המגמה המיטאריאליסטית באהלי הספרות. מורשת עגנון בצירוף הכשרון האישי של מספרים רבים מעמידים יצירות חדשות, השומות על צביון המיטאריאליסטי. הבדיה מתערבת עם אירוועי הזמן, עם מאורעות אישיים, עם מקורות הרוח היהודית, ומשתלטת עליהם. אפילו המרידה של כמה סופרים, המבקשים "לנגח את ספירת-העל", היא פעולה מיטאריאליסטית מובהקת.

בדרך זו הולך יהודה עמיחי ברומן "לא מעכשיו ולא מכאן", בו הוא מתנצח עם קיומו של עולם מוחלט ויציב, כצדה השני של המציאות הנגלית. השימוש הרב במלים "מטוענות מטען אסוציאטיבי-סאקראלי" מעיד דווקא על המגמות החילוניות, וכך הוא מגיע בדרך הניגוד והשלילה לדרך-הבעה

* ישעיהו קורן: לוויה בצהריים; ספרי סימן קריאה, מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור, 1974; 156 עמ'.

של פרק זה על הקורא מפתיעה מאד: מבעד לדיווח היבש, האובייקטיבי, אתה חש בכאב, שאינו תוצאת חמלה-עצמית ובכיינות לשון-נית אלא תחושה חריפה של טראגיות כמו-מיתית, לא-אישית אלא גורלית, בסיסית, עמוקה. מתוך שאינך שותף אמוציונלי לחגו-בותיהן ולמחשבותיהן של הדמויות, עומד אתה נוכח השתלשלות בלתי-נמנעת של הדברים בהרגשה של אי-אונים, כמו נוכח מכונה המשתבשת והולכת ומשמידה את עצמה ואינך יכול להושיע.

וכל זה מתרחש בארץ-ישראל אמיתית מאד, באותה מושבה של ימי הילדות, שפל-כולה נושמת קיץ ואבק וקשיחות, והגורלות נגזרים בה באמת-מידה מיוחדת, ההולמת רק אותה, ונובעים ממנה על-פי מתכונת של היתרים ואיסורים שאין לדעת את שרשם.

ש.ת.

יונה מחצר זרה

"יונה מחצר זרה" הוא רומן העוסק בהיסטוריה של ה"ישוב" בימי המנדט הבריטי, וגיבורתו הראשית לאה, מנהלת בית-הבראה צמחוני. שרשיה של לאה מעוגנים ביהדות רוסייה-הלבנה והוריה נישאו בשעתם, לפי עצת הרבי, "בין לובאוויטש לבין ליאדי", מרכזיה המפוארים של חסידי חב"ד. לאה ניחנה בתכונות של מנהיג שעמדו לה בכל גילגולי חייה—בעיר-מולדתה, בתנועת הפועלים המחתרית, באמיגרציה בגרמניה, בנדודיה במצרים, בקיבוצים בארץ—עד ש-הקימה את ביתה בבית-הבראה צמחוני שב-אחד הקיבוצים. לאה של שמיר היא אישיות מושלמת ושלטונה פרוש על כל העלילה. יש בה הרבה מעולם ה"מתנגדים" ולא פחות קבלה מן החסידות העממית, המיטיבה עם כל אדם. שכלה הישר והתמצאותה בבעיות אדם וגורל עומד לה לסייע לכל אחד ולפתור כל בעיה. היא מוציאה אנשים אחרים ממש-

הכללי, וקצוות אלה על-הרוב הם נקודות-החיבור של האסון.

הגר, האשה הצעירה שאין לה ילד וחייה עם בעלה מתמלאים שממון וניכור, נאחזת בילד יפתח, בן השכנה, המשתקף לה כסמל התום, וגוררתו אל אסונו ואסונה, בתוך ההימשכות הכפייתית אחר ההרפתקה האסור-רה, החטא והחריגה מעבר לגבול קהילת-האנשים והזמן שנגזרו עליה. וכל זה מתרחש בתוך עולם בעל גיאוגרפיה מוזרה וגורלית מאד, בתוך חברת אנשים הדומים יותר לאלה שאנו מכירים (ובעצם, כמעט איננו מכירים) תוך כדי פעולתם במציאות מאשר לדמויות "מפותחות" של סיפורים ורומנים.

אף-על-פי שדרך סיפורו של קורן נקיה היא מ"ספרותיות", אפשר בהחלט לדבר על הישגה האמנותי הוודאי: לשון סיפורו אינה רק מכלול האמצעים המשמשים את סגנון הסיפור ואופן הפעלתם אלא היא דרך להתבוננות בדברים ולקביעתם וגם, פאראדוק-סלית, מאמץ לבטל את תפקיד הלשון עד למיזער הבסיסי. לשונו של קורן חותרת ללא לאות לעקור מעצמה את כל האפקטים של אווירה ואסוציאציה, את מישקעיה התרבותיים, המסורתיים, ולהיעשות שקופה ככל האפשר, נייטרלית, לא-מפרשת, בלי להוסיף על הנמסר בה שום דבר משל עצמה.

יש משהו מעורר התפעלות באופן גזירי זה של מסירת הדברים; בביררת החמרים מתוך מטרה שלא לשחד את הקורא. לכן הקריאה ברומן זה אינה מחניפה לקורא ואינה קלה עליו; עד שלא יפנס לתוך הסיפור ויבין את כוחה של לשון זו המנטרלת את עצמה, יהיה עליו להתמודד אתה ולקבל את כלליה. ואז יתגלה לו יופי מיוחד.

דביקותו של קורן במסגרת הדיווח הביהיי-ביריסטי משווה לסיפורו מהימנות ועצמה, והעובדה שעומדת לו לשון זו החסרה איכויות משלה מונעת את הסיפור מהידרדר אל מצאי הפרטים הטריביאליים. מאחרי כל פרט והתבוננות של קורן אתה חש בכיסוי האובייקטיבי של הדברים.

ואם היה צריך הסיפור לעמוד במבחן הריהו מגיע אל הפרק בו מתרגש האסון, ופעולתו

* משה שמיר: יונה מחצר זרה (רומן); עם עובד, 1974; 307 עמ'.